

KUSTBON

Nr 2 Årgång 23

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Juni 1966

Rektor A. Üksti talar vid Svenska Gymnasiets avslutning 13 juni 1936.

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner

Ansvarig utgivare: *Edvin Lagman*

T. f. redaktör: *Viktor Aman*

Redaktionssekreterare: *Lars Broman*

Red. och exp. Eknäsvägen 2, Stockholm K

Kustbons postgiro: 19 72 07. Tel. 53 16 37

Utkommer 1966 med fyra nummer

Prenumerationspris 1966 10 kr

Annonspris: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—

1/8 35:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 5 kr.

Dödsannonser 50 kr.

Härnösand 1966 - Härnösands Boktryckeri AB

Innehåll

<i>Med anledning av ett jubileum</i> av Elmar Nyman	2
<i>Kallelse till SOV:s årsmöte</i>	3
<i>Volleyboll</i> av Einar Hamberg	4
<i>En dag av mitt liv</i> av Katarina Hammerman	5
<i>Kristian Grenfeld</i> av Karin Pöldroo-Boman	6
<i>Korta notiser</i>	6
<i>Familjenytt</i>	7
<i>Bemärkelsedagar</i>	8
BYGDENS ANSIKTE: <i>På Nuckö</i> . . . . . separat	29—40

MED ANLEDNING AV ETT JUBILEUM

"Svensk märkesdag vid Hapsals gymnasium", "Årets mest omtalade svenska studentkull". Dessa rubriker förekom i de rikssvenska tidningarna i mitten av juni för trettio år sedan. Det var inte bara den rikssvenska pressen som uppmärksammade de första svenska abiturienterna i Hapsal. Även den finländska och tyska pressen kom med fylliga referat. Eftersom Hapsalstudenterna med lärare och den näst sista klassen i gymnasiet efter några dagar kom till Sverige för att se Stockholm, Uppsala och Sigtuna, fortsatte publiciteten kring de unga svenskarna — enligt Aftonbladet "solbrända, glada och nordiskt blåklintsblå i blicken".

För dem som var med var det kanske inte bara roligt att stå i centrum. Vi var medvetna om att många rikssvenska läsare kom ihåg tidigare tid-

ningsrubriker — "Svenskar i Estland fattigaste folket", "Svenska Estlandsstudenter leva som 1600-talets djäknar", "Gymnasisterna undernärda. Fruktansvärda förhållanden — snar hjälp av nöden" och att uppmärksamheten mot oss egentligen var ett slags nyfikenhet.

Årsavslutningen i svenska gymnasiet den 13 juni 1936 var inte bara en milstolpe i estlandssvenskarnas bildningshistoria, den markerade också att svåra hinder övervunnits. Dessa hinder hade funnits ända sedan skolan invigdes hösten 1931. Det var i själva verket ett under att svenska gymnasiet inte upplöstes redan under de två-tre första läsåren. De främsta hindren var självfallet ekonomiska men det fanns också pedagogiska. Det klagades bland lärare och andra på dålig folkskoleunderbyggnad och på att gymnasiets läroplaner avsevärt skilde sig från de rikssvenska. De kunde inte heller i alla avseenden anpassas till de estniska. Läroböcker avsedda för rikssvenska läroverk var för knapphändiga, andra innehöll avsnitt som inte behövde läsas i Estland. I många ämnen saknades under de första åren läroböcker liksom handbibliotek för lärarna. Allt efter som åren gick började man ängslas för vad det skulle bli av dessa svenska studenter från Hapsal. Svenskbygden ansågs inte ha användning för alla. Om de var dömda att uppslukas i den estniska statsapparaten var deras speciellt svenska utbildning föga ändamålsenlig. Det spordes också att de svenska gymnasisterna hade medelmåttiga intellekt, något som skulle försvåra fortsatt högre utbildning.

Ett nästan komiskt intryck gör den debatt som fördes mellan förespråkare för Birkas lantbruksskola och dem som ömmade för en estlandssvensk lärdomsskola. Det fanns givetvis många som insåg betydelsen av att båda dessa institutioner understöddes, men inflytelserika grupper lutade åt den uppfattningen att man främst borde satsa på Birkas och en utbyggnad av dess verksamhet. Sverige hade redan gjort så mycket för estlandssvenskarna att man inte kunde begära mer — detta var ett argument som återkom. Det kunde räcka om man fick ett svenskt lektorat vid det estniska gymnasiet i Hapsal! Ett preliminärt beslut i denna riktning hade också hunnit fattas, när den ekonomiska situationen ljusnade och skolan kunde räddas.

Det kan vara intressant att se hur skolans rektor, den högt uppskattade estnische skolmannen Anton Üksti, såg på problemet. I en intervju för en rikssvensk tidning betonade rektor Üksti hur viktigt det var, att den estlandssvenska folkstammen kunde hålla jämna steg med landets övriga folkgrupper i fråga om kulturell utveckling. Üksti, som samtidigt också var rektor för det stora statliga estniska gymnasiet i Hapsal, hade inte märkt att det svenska elevmaterialet skulle varit sämre än det estniska. Han hade fäst sig vid svenskarnas ordnings- och organisationssinne och ansåg att de besatt "en förvånansvärd styrka, både fysiskt och psykiskt" och att de hade "kraftiga alldeles oslitna intellekt". "Sakliga", "vakert realitetssinne" var

andra epitet som han använde om de svenska eleverna. Üksti ansåg dock att det förelåg vissa skiljaktigheter mellan ester och svenskar. Framförallt föreföll det honom som om svenskarna var mindre envisa än esterna — således också något mindre energiska — och att de "möjligen" också hade svagare fantasibegåvning än dessa.

Rektor Üksti såg mycket optimistiskt på de estlandssvenska studenternas framtidsmöjligheter och kunde inte se att det förelåg fara för överproduktion. Han påpekade att en studentexamen i 30-talets Estland var något föga märkvärdigt. Den var närmast att betrakta som en allmän medborgerlig examen. "Vi resonerar som så: ju mera vi höjer hela folkets kulturnivå, desto mer höjer vi också våra förutsättningar för ekonomisk framgång och desto snabbare mognar vi för vårt demokratiska ideal. Varför skulle svenskarna i landet nöja sig med mindre? Vi har bönder som är studenter och kommunalkamrerare som är jurister". Det kan tilläggas att Estland i början av 30-talet producerade ca 2 000 studenter årligen. Endast ca 700 av dessa fortsatte vid universitet och högskolor. Resten ägnade sig åt annan postgymnasial utbildning — eller återgick till jordbruket. Om estlandssvenskarna hade producerat abiturienter i samma proportion som majoritetsbefolkningen, skulle det ha betytt att 8 elever årligen måste utdimitteras från svenska gymnasiet och att 2—3 av dessa borde fortsätta sina studier. Tar man hänsyn till den stora eftersläpningen för svenskarernas del på detta område, kunde Hapsal under ett antal år framåt fått producera så många studenter som de personella och materiella resurserna medgivit.

Det finns ingen anledning att i detta sammanhang närmare redogöra för den rikssvenska hjälpen till de estlandssvenska skolorna. I början av 1930-talet synes den sammanlagda årliga hjälpen från Sverige till Svensk-Estland ha utgjort omkring 20.000 kronor, varav prästlönerna utgjorde lejonparten. Sedan svenska staten från 1936 började ge ett årligt bidrag till Hapsalgymnasiet förbättrades dess ekonomi högst väsentligt. Vi är tacksamma för det som gjordes. Men det skall heller inte förtigas att landets övriga minoriteter — exempelvis tyskar, fransmän — i detta avseende hade det betydligt bättre förspänt. Deras respektive moderländer bidrog med belopp som helt ställer den rikssvenska hjälpen i skuggan. Förståelsen för denna typ av hjälp till självverksamhet ökades med åren i Sverige — främst kanske tack vare energisk upplysningsverksamhet från Riksföreningens Estlandsutskott — och de som ansåg att man gjort nog för svenskheten i utlandet blev allt färre.

Förekomsten av det svenska gymnasiet i Hapsal betydde mycket för den svenska folkgruppens självkänsla. Den hade slutligen — om än i blygsam skala — närmat sig landets övriga nationaliteter i kulturellt avseende. Det hade tidigare inte sak-

Kallelse till

SOV:s ÅRSMÖTE

och

ESTLANDSSVENSK HEMBYGDSDAG

Föreningen Svenska Odlingens Vänner
håller årsmöte och estlandssvensk
hembygdsdag

söndagen den 21 augusti 1966 kl. 11.00
i Baggensalen, Restaurangholmen,
Saltsjöbaden

*

DAGORDNING för SOV:s årsmöte:

1. Godkännande av kallelse till årsmöte
2. Val av mötesordförande och sekreterare
3. Val av två justeringsmän
4. Styrelse- och revisionsberättelse
5. Beviljande av ansvarsfrihet
6. Val av ordförande för nästa verksamhetsår
7. Val av styrelseledamöter
8. Val av två revisorer och två revisors-suppleanter
9. Medlemsavgiften
10. Övriga frågor

Efter årsmötet serveras kaffe. Samvaron fortsätter kl. 13.00 med föredrag av Edvin Lagman. Programmet upptar vidare folkdanser av danslag från Rågöarna samt sång och musik.

Efter programmet samvaro liksom tidigare år. Pris för kaffe med bröd 6 kr., serveringsavgift inberäknad.

Förbindelser: Tåg från Slussen kl. 9.00, 10.10, 11.20, 12.30 osv med 1 timmes och 10 minuters mellanrum. Från Saltsjöbaden kl. 13.05, 14.15, 15.25, 16.35, 17.45, 18.55 osv. Pris tur-retur kr. 4:80, barn 6—12 år kr. 2:40. Rabattkort om 10 resor kr. 23:—.

Alla hjärtligt välkomna!

Styrelsen för

SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

nats möjligheter för begåvade estlandssvenskar att söka sig till olika högre skolor i Estland, Finland och Sverige, men folkgruppen behövde sitt eget läroverk. Gymnasiet aktualiserade också estlandssvenskarnas kulturproblem på ett annat sätt än dittills såväl bland de estniska skolmyndigheterna som bland rikssvenskar och stamfränder i Finland. Man kan rentav säga att det bildade ett icke oväsentligt led i förbindelserna mellan Sverige och Estland. Sålunda föranledde evenemanget i Hapsal i juni 1936 Sveriges konung att utnämna di-

Einar Hamberg

VOLLEYBOLL

Från Roslep till Riksidrottsförbundet

Den estlandssvenska bollidrotten var av tämligen ung årgång. Vid mitten av 30-talet kom den plötsligt och överväldigande. Först kom ett rykte ett par dar i förväg att idrott var på väg. Och sedan så hände det, som kom att bli en revolution i mångt och mycket.

Om jag så får återge en del av den stämning som jag själv upplevde inför den kvällen, då fotbollen och volleybollen introducerades.

Det handlar geografiskt om det fagra Roslep, som belade en plats vid den begränsade strandremsan av östra Östersjön. Ibland måste man tala i symboler och teckenspråk för att få fram, vad man skulle vilja ha sagt. Sin egen hembygd skulle man ju gärna vilja besjunga. Nu efteråt tycker man att denna hembygd bestod av ett enda stycke lyrik, en prosadikt som bara känslan kunde ge uttryck för och där tankens konkreta formuleringar alldeles kom till korta. Det kunde bli handla om, att man blandar ihop strandråg med fin vit sand och unga tallar med färsk skott till mognare barrskogsstånd, där små gläntor uppenbarade sig, vars gräs blivit avbetat av byns får. Innanför denna skyddsmur av skog låg byn. I en främlings ögon var den förmodligen fattig och fattig. Men ack, vad är det som gör att vi inte förmår frigöra oss från våra barndomsstigar?

Efter kvällsvarden samlades alla unga pojkar på den sk Storgatan. Det spordes, att Pelmas blivit utsedd till idrottsledare. Vi väntade honom intensivt, och han infann sig så småningom — om jag ej tar fel — presenterad av August Bergman, Rosleps moderne folkskollärare. Vi blev informerade om volleyboll och fotboll. Volleybollen kallade vi för nätboll. Sedan vi förutsättningslöst provat på de båda bollspelen under några veckor,

gjorde vi naturenligt vårt val, som blev volleybollen. Eftersom mitt intresse huvudsakligen är inriktat på volleybollen, förbigår jag den friidrott som idkades i stor skala. Idrotten hade verkligen bitit sig fast i ungdomarna. Nu behövde man inte längre låna Oskars knogjärn för att ge stryk åt naivboa. Idrotten konkurrerade ut såväl knogjärn som knytnävar. Här fanns medlet som gav utlopp åt självhävdelsdjävulen. Det var en stor seger som vi själva var medvetna om, och vi betraktade oss såsom ha inträtt i en ny, upplyst tidsepok.

Men vi har ju upplevt mycket av politisk misär; vi har blivit kastade ut från våra hem; man har försökt göra slut på oss, men vi har levat kvar. Ingenting skall heller bita på oss, som upplevt överflyttningen till vår stamort på jorden. Det som kriget frantog oss materiellt må vara hänt, men vår vilja och energi har inte sinat. — Visserligen har de sprudlande sångerna tystnat, men kvar lever minnet av hembygden; den lever i våra drömmar.

*

För den som inte vet eller som har glömt vad volleyboll är, må här sägas, att det är ett bollspel som utövas från två 9×9 meters planhalvor med ett nät emellan, uppspant på en höjd av 2,43 meter.

Snart nog slog volleybollen rot i det nya hemlandet. Det kom till en förstahands kontakt på Riksidrottsförbundets idrottsinstitut ute på Bosön 1961. Spelet har dock förekommit sedan mitten av 40-talet i oorganiserade former. Nu inleddes ett drygt organisations- och konstruktionsarbete; det gällde att bilda ett volleyförbund, som fortast möjligt skulle vinna inträde i Sveriges Riksidrottsförbund. Efter några månader var detta arbete så långt framskridet att vi kallade till konstituerande möte. Svenska Volleybollförbundet bildades. Då jag tillhörde interimsstyrelsen och deltog aktivt i interimsarbetet, åtog jag mig sysslan som förbundsordförande på vissa villkor. I förbundsstyrelsen ingår även Rafael Brunberg från samma fagra by. (Om nu de andra byarnas bybor muttrar något om ordet fager, så må de gärna muttra samma ord om sin egen by!) Rafael har dessutom påtagit sig ansvaret för utbildning av domare och instruktörer samt chefar för uttagning av landslagsspelare.

I Sverige har idrottsrörelsen de ojämförligt största av alla ungdomsorganisationer. Den systerorganisationer ett stort antal mycket dugliga ledare. Detta ledararbete utföres på ideell grund och kostar inte samhället många ören. De olika

rektören Mägraken i estniska bildningsministeriet till kommandör av Kungl. Nordstjärneorden. Även andra estniska skolmän förlänades svenska ordensutmärkelser.

1936 talades det i högstämnda ordalag om de svenska studenternas framtida uppgifter i det fattiga hemlandet. "De gå ut som vägrödjare för svensk kultur i Estland", ljöd en tidningsrubrik. Hur de skulle lyckats infria de högstställda förväntningarna vet vi inget om. Men vi vågar påståendet att det svenska gymnasiet kraftigt skulle ha bidragit till att främja förståelsen mellan ester och estlandssvenskar. Sannolikt är naturligtvis också att vidareutbildade estlandssvenska studenter skulle ha bidragit till att förstärka det svenska kulturinflytandet i Estland.

Elmar Nyman

Forts. sid. 5.

PÅ NUCKÖ

av Viktor Aman

Är man liten, så får man sträcka sig för att titta ut. Det töar ute, och isblommorna utanpå rutan tunnas ut så att man kan se igenom; innanför samlar sig imman som små rännilar i bleckrännan på fönsterramen.

Därute reser sig brunnsvängeln hög bland de kala äppelträden. Upptrampad stig går genom snön fram till brunnen. Nötgårdsdörren öppnas och korna makar sig stelbenta nedför gödseln ut till vattensån. De dricker, ser upp, dricker igen, vädrar ut över snöfältet och vänder makligt in till sina båsar tillbaka. Det är nyttigt för dem att få komma ut varje dag och röra på sig, har mamma sagt. Men kalvarna ska få ljust mjöldricka från köket.

Snart har alla djuren fått foder, vatten och tillsyn; dörrarna stängs, tvärstången läggs över dörren, och snart klampar kvinnfolken med fulla vattenhinkar eller tomma foderämbar in i köket.

Solen stiger högre och dagen går vidare.

Om en stund kommer nog hästarna förbi fönstren, hem med lass av hö eller ris eller kanske timmerstockar med tjocka bark-flånar, som man kan *snick* båtar av. Någon gång kommer hästen från stan, och då vankas *hojtgalt* av vete, kanske också *komfeckar* eller socker — åtminstone får man det, om man tar *mack-kridor* 'maskmedicin', för den blandas alltid med socker.

En morgon kommer några karlar från granngården. Knivar slipas, vatten värms. Åter med näsan mot rutan står pysen och tittar. Ett rödrosigt svin kommer ut på snömarken. Karlarna vräker det omkull på rygg, men det skriker, skriker... Pojken börjar gråta: "Det vill ju inte dö! Det vill ju inte dö!" Man bär bort honom från fönstret. — Sedan han lugnat sig, förklarar man för honom, att Gud har skapat husdjuren till föda åt människorna, för annars kan man inte få kött. Och är det inte gott, då pappa om kvällarna vid bordet börjar dela köttet och man får sin

egen köttdel eller en halv grisfot, som man får snurrben av, eller ett halvt fårhuvud med kromsöra? Och är det inte roligt att få nya skor eller få rulla sig i mammas fårskinnspäls med den mjuka ullen inuti? Gud har så ordnat...

Efter en stund kommer *främmand-fegga* in och får äta stekt svinlever, innan de går. — Svinet hänger skållat, uppskuret och stelfruset i kölden och är bara gott kött. Av tarmarna ska det bli korvskinn, och *blära* tar en av karlarna till tobakspung.

På eftermiddagen arbetar nog far vid hyvelbänken; kvinnorna spinner och spinner, för det gör någon av dem alltid, eller väver. Är man stor nog, får man spola åt väverskan, nysta garn eller stå med *spito* vid mammas spinnrock, stava och lägga ihop i läseboken, för man måste ju kunna läsa åtminstone första huvudstycket, då man börjar skolan. — Är man alldeles liten, får man rulla i spånorna från fars hyvel och samla på roliga *träkuttar*, som sågas bort. Pappa sågar ut krokiga trästycken till *laitor* 'lötar', *spaiikor* huggs och hyvlas, *napstocken* borras ur med stora *mälln*, och så blir det ena hjulet efter det andra färdigt; *gjordar* ska de få i smedjan sedan.

Det är så mycket redskap i *hågge* ovanför skruvbänken, men en liten pojke får inte ta dem, för de är vassa. Då han blir något större, får han kanske spänta *tend-spitor* av talle, som man sedan doppar i smält svavel. De är lätta att tända över ett lampglas och går att lysa med. — Han kan också få *snick korvspitor* av björk att fästa korvänderna med.

Efter några timmar ska djuren vattnas, *stillas* och strös. Där går pappa med högivan i famnen över gården till hästarna, medan mamma med *stillkorgen* bär hö att blanda med vårsädesboss åt korna. I köket får en unge skära rovor åt korna eller också får han sopa stugan och ösa vatten ur fönsterrännan eller kanske vagga småsyskon och sjunga för dem.

Djuren har fått foder, vatten och tillsyn. Bild från Österby.

Så stiger mörknaden från öster upp över himlen, medan i väster kvällsskären glöder över snöfälten.

Då håller man skymning. Från granngårdarna kan komma vuxna människor alldeles utan ärende, stiga in och säga: "Gus aftan!" — "Gusinn!" svarar man. "Sätts sja ner näst oss mä!" bjuder man. — "Å, ja mo no stå mä", krusar främmande, varpå han sätter sig. Och så pratar man en stund om hur långt man hunnit med arbetet och om det som hänt i byn och om det som hörts från världen, tills det är tid att tända lampan och fortsätta göromålen. "Ja mo mä ska bere gå haim", säger främmandet och säger farväl.

Köket ligger i mer än halvdunkel. Någon av husets kvinnor lagar kvällsvard; ett av barnen sitter och bryter kvistar ur riskärven och försöker hålla jämn eld, inte blossig och inte slocknig.

Det blir nog god mat, för så här års är det många sorters kött kvar och gryn och mjöl, och potatis finns ju alltid och surkål och kålrötter och kanske huvudkål och ärter och bönor och strömming. Det är så mycket att välja på, och det är tryggt att veta. — Och snart får man stå och se på, då maten öses upp, och följa de rykande faten in i stugan.

Om kvällen blir för lång för de mindre barnen, sveper de in sig i en storduk ovanpå någon av sängarna och ligger så i egna tankar. "Tänk, att ryske kejsaren får sova mellan två pälsar och äta så mycket smält fett som han bara vill! — Och Svarta havet är så djupt, att om du kastar en sten i det, så tar det tre dagar förrän den nått till botten." — Men när spinnrockarna äntligen slutar surra för kvällen och oljelampan ska blåsas ut, då har allt småfolk somnat och måste

sömndrucket ledas till avvattning och sedan i sin egen säng.

Ute gnistrar stjärnorna. Syrsorna hörs på ugnen. Den siste in genom dörren lägger haken på.

*

Det är så mycket att titta på varje dag, och allt är meningsfullt och ska bli till något. En dag kokas tvål. En annan dag sätts åter största kitteln på, och fegga från de andra gårdarna är där igen. Så sätts en lång, fyrkantig trumma på kitteln och eldas duktigt i spisen. Det är svalmkastn, som man mjukar upp trä i till lokar och slädmedar. De spänns sedan fast i veke på riväggen.

Ibland kommer det nåtärbofsfolk, folk från Rickul eller Ormsö som ska övernatta. Vägaman får sina bese på golvet, för lediga sängar finns inte. Hlippkerarn är en som barnen ser med förväntningar. Han är en liten ryss långt bortifrån Peipsi, igenvuxen i hår och skägg. Han går klädd med skjortan utanpå byxorna, och det är så skojigt, och så slår han kors för sig och mumlar något på ryska, då han sätter sig till bordet. Om man ger honom gammal lump, så kan man få alldeles nya fat och skålar för det. Han brukar kämta med barnen på vriden estniska; om de nyfiket vågar sig fram till hans vagn, kan han plötsligt lyfta upp sin skjorta och visa sin runda, ryska mage med navel mitt på... Barnen hojtar iväg förstås, och ryssen skrattar så skägget guppar. — Då han nästa dag far vidare, har barnen fått en ny, fin skål att ha välling i eller gröt i.

Det är inte så ofta som man får något kepsa, det mesta görs hemma. Kläderna syr mamma, och skorna görs också hemma. Stora människor har nog skomakargjorda svartskor eller stövlar för

söndagsbruk, men barnen har bara *fänge-skuar* av *hår-lär* eller av barkgarvat skinn. — Det är så roligt att få nya skor. Först skall de *tampras* efter foten, och så får man sova med skorna på, så att de skall hålla formen. Sedan måste man vara rädd om dem och inte springa ute i onödan.

Så går veckorna. Isen smälter från fönsterrutorna. Istappar växer under *taktäckjana* och faller ner. *Vatofalltien* börjar med vatten under drivorna, då man ska gå efter *palmar* från videbuskarna. Då är svanorna på väg mot norr och hörs från *sända*, där havet redan är öppet. Då är nog gäddorna på väg upp mot smältvattenströmmarna... Tänk, om man finge tag i en sån! Men de enda fiskar en liten pojke kunde fånga var grodorna, som satt och korrade med huvudet över vattnet. Man kunde inte sova för deras korrande. Men si, *isilda* kom och trippade mellan vattenpömlarna och vippade med stjärten och såg nytvätad ut, och lärkan hördes, och stararna satt en solig morgon utanför sina holkar, fast de inte hade kommit än då man gick och lade sig i går kväll. Och så kom svalorna. Om man klättrade upp på *risfloa* och släppte dun i vinden, så snappade svalorna det i flykten att bädda i sina bon med. De satt och lagade sina bon från i fjol vid varje sparre under *taktäckja*.

*

En pingstafton minns jag, att jag stod på köksgolvet, nybadad, i ren linneskjorta med en hel ringelskiva varmt *kakobre* i handen. Jag skulle just börja äta den, så att inte smöret skulle hinna rinna ned. — Men jag måste berätta först.

Jag hade varit i bastun tillsammans med *fegga*, och pappa och jag hade nyss sprungit in. Pappa stod just och rakade sig borta vid klockan, så som han brukade efter bastun.

Vad det var härligt att leva! Golven var redan torra och mattorna utrullade. Kvinnorna hade tagit brödet ur ugnen och ställt kakorna att svalna mot fönstren i förstugan. Men innan de gick till bastun, hade de gett mig denna stora ringelskiva vetebröd med nytt smör på.

Nu stod jag med min varma *kakobresskiv* och huset doftade av rena golv och av björkar och häggar i sina ämbar och av vetebröd, och där ute var gården sopad och äppelträden stod med små rosiga knoppar, som såg goda ut, och när *miggana* hann in från bastun, skulle vi få god mat så mycket vi ville, och det skulle vara helg i många dagar och sen skulle det bli sommar länge. — Allt detta rusade på en gång in över mig, och jublet slog ihop över mitt huvud. Jag måste ge uttryck åt min sprängande lycka, för hänryckning kan ej undertryckas. Men vanliga ord kunde ej tolka en så hög känsla; och så sa jag högt och med stark övertygelse:

"Soldat koksit karova!"

Jag fick inte säga så i vardagslag, men i dag...

Borta vid klockan stod min far och var en from man.

"Håla sa du, ha?"

Av tonen förstod jag med ens, att jag nog inte borde ha sagt soldat koksit karova i dag heller.

Men pappa kom och tog ifrån mig ringelskivan med smör på och ställde mig invid *baks-dånne*, där smörkärnan hade stått på dagen, och där fick jag stå utan vetebröd. Ute var det vår, och mot fönsterrutorna stod gulbruna *kakobreskakor*...

Men jag gömde dessa ryska ord i mitt hjärta, ty det som man fått lida för, det är en städse kärt. Jag har sedan hört, att orden var något som de äldre barnen brukade ropa efter ryska soldater under tsartiden. *Karova* lär betyda "ko", och det andra ordet lär vara ett av de fula orden, som i fjol (1965) blev skönlitterära i Sverige. Men man ska alltså inte säga så, om man känner sig hänryckt på pingstaftonen.

*

Världen vidgar sig alltefter som man växer. Om man t. ex. bara får kliva upp på stegen, då pappa täcker tak med *täckeskola* i hand — vad långt bort man ser! Man kan liksom se in över taken in på gårdsplanerna i byn: hästar och höns och människor och redskap och brunnar.

Åkrarna låg utbredda som långa rutor. Man kunde se *Millaraine* mellan *Såndgjard* och *Borrgjard*, där förr i tiden en *laup-stig* hade gått. Folket från byn i norr hade gått den vägen med skorna i hand på väg till stan. Där stigen gick ut ur gårderna ut på slätten, hade förr i tiden åtta av byns kvarnar stått i rad.

Man kunde se *gjard-vega* gå från byn utåt åkrarna. Över *gjardana* syntes strandslätten och bortöver viken staden. Från det hållet kom stora världen in till oss och vår värld. Där syntes ångbåten gå in till Nya hamnen — *äildskäpe*, som farfar sa — och där strävade fiskebåtarna in till stan. Om de var många, då blev strömmingen billig. — Under varma dagar syntes Dagö i hägring.

Vid viken hade ryssarna under första världskriget byggt ett skjul för sådana flygplan, som gick ned på vattnet. Över viken hade vi en vinterdag sett tyskarnas mörka tåg, som ringlade sig som en orm över isen in mot Hapsal. De kom från Dagö, som de hade tagit på hösten.

På östra sidan om byn låg mossiga *ängevallar*, där om hösten hade setts penningeld ute i *glavattne*. — Det var så mycket, som hade hänt. På några ställen i byn hade det bott folk, där det nu inte fanns ett enda hus. Äldre människor kunde peka ut ställen, där folk hade bott en gång med stuga, bord och sängar och stolar; nu var det bara en *ongshau* kvar, där ugnen hade stått, och gräs över alltsammans. "*He folke ä nu allt bortdoe*".

Där landsvägen gick ut ur byn norrut, hade i pappas barndom varit en grind i skogslaggen. Då barnen hörde en herrskapsvagn komma, började de *kämpas ränn* till grinden för att få en slant eller ett äpple.

En bit längre bort låg en horva, där gamle klockarn en sen kväll hade varit ute för något lett. En gumse stångade honom i knäveckan, så att han föll omkull. Då han såg sig om, så var där ingenting; men som han reste sig och försökte gå, så blev han stångad omkull igen. Och han ljög inte, klockarn, det visste man.

Vid *Skälstainsgrinde*, där landsvägen gick ut på *Bärkjas gjarda*, låg en stor sten, och under stenen låg en soldat med gevär och en hund. Och på *Bärkjas hove* hoppade ju döde baron omkring med bägge fötterna i en stövel, det visste var och en.

Allt detta hade man i huvudet, då man gick förbi dessa ställen.

Landsvägen genom skogen hade varit så vacker. Där stod häggar och alar och lutade sig ut över vägen. Så kunde det yra häggblom över en om våren, och på sommaren kunde man äta *tistabär* och *joansbär* och *hällabär* och *åkorbär* i diken. Man kunde gömma sig bakom buskarna eller man kunde *ränn plättaike* i vägdammet med en ruska efter sig så att dammet stod som en sky inåt skogen. — Men så kom från överheten påbud, att alla träd och buskar intill vägen skulle huggas bort. Vi barn undrade mycket över regeringens mening, men vi förstod inte. "Det är för att inte illgärningsmän ska kunna gömma sig för polisen," trodde den klokaste av oss.

*

Att gå vall . . . Ack ja! Då hade barndomen nästan gått, och plikten med sin grova näve tog en i axeln och klämde in en i ett givet, tillslutet öde, som man sedan aldrig kom ut ur.

Det är att bli väckt mitt i bästa morgonsömnen, att sömnig och ruggig tumla ut i regn eller långa morgonskuggor och gripa *sprotan*, insigniet för härskardömet över *kudokarja*. Häng vallpåsen med brödkant och mjölkflaska över ryggen och knyt bandet framtill, gnugga ögonen och vänj fötterna vid morgonkylan!

Konstigt att korna aldrig är morgonsömniga! De bara saktar sin gång lite och gör en liten morgonkack i förbigående, sen ger de sig i väg i fastställd ordning och efter fastställd rang. De har ett lustigt sätt att föra bakbenen — kröker dem inte i knäna men kastar dem i båge utåt-framåt, så att dagdropparna stänker om klövarna. Se, vilka stigar det blir efter dem i daggen, tvärs genom nattspända spindelnät! De har bråttom; vill beta, förän solen bränner och bromsarna vaknar!

I våras var det en stor dag, då korna släpptes ut för första gången. Det var då, som den invecklade rangordningen fastställdes genom ett ihärdigt stångande. Det tog sin tid att ordna samhället, men därefter gällde det också att äta, och det gjordes lika grundligt. På kvällen kom de hem stinnbukiga och bredbenta som värdiga kommunalpampar från en representationsmiddag, och de närmaste dagarna var de smått farliga i bägge ändarna, för de fick en stark *skito* av gröngräset.

Första kvällen försökte andra komma åt att hålla vatten över vallbarnet för god kreaturslyckas skull. Barnen sprang förstås undan. Den första kvällen kved de för *harot bain*; vaderna var ovana vid så mycket väder och vind, och huden sprack. Det botades med osaltat smör. Och snart gick valldagarna så som de gått för led efter led av små vallbarn — från *gisoli* 'kyliga' morg-

nar över bromsrika middagar mot svalnande kvällar, då korna stod råmande vid grinden.

Visst var det roligt ibland. Tänk på alla lekar, som man kunde leka, på kojor som man byggde, korgar och näveraskar man flätade att plocka bär i, *foarise* till vispar som man repade av björk, då lövet ännu var ungt och barken lätt lossnade. Man kunde skära ut *kriar*, kor och tjurar, av trä, *brokat*, *skiat*, *holmat*, *brikat*, *stianat*, *riggiat*, *svart*, *hoit*, *brun*, *re*, *hålåt* och *pitorbrokat*.

Egentligen var arbetet inte så ansträngande, men man hade ansvar. Det kunde hända att en ko kalvade ute på marken, före den beräknade tiden; somliga kor ville tugga trä, och det fick de inte; det hände, att de bröt av ett horn eller skadade sig på annat sätt. Man fick inte slå en ko med *raune sprota*, för då kunde hon få *räsote*. Man skulle ge akt på kor, som väntades bli brunstiga, och genast tala om det för mamma, om man märkte något.

Man kunde lägga sig ner och lyssna på mularnas arbete i gräset, på stampningar i marken och på de olika surren från flugor eller bromsar eller mygg eller blindingar. Luften var som av klart glas; allting syntes så nära och allting hördes så tydligt. Då kändes världen som ett enda stort hem för människorna, där de arbetade och levde, och Gud hade ordnat allt. — Ibland åter dämpade luften alla ljud; den skapade ensamhet omkring en, all världen och dess ting såg man liksom genom dämpande gas. Solen stod disig och liknöjd högt uppe på himlen. Ingen människa rörde sig på fälten — de sov hemma söndagseftermiddag eller också hade de gått till bönemöte. Det var, som om alla människor hade rest bort och man var ensam lämnad kvar.

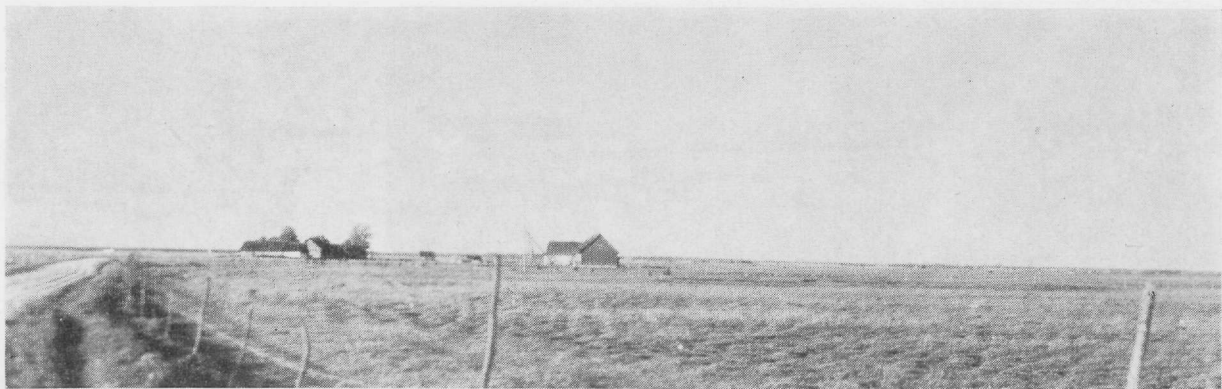
En gles ström av trollsländor flöt fram genom landskapet, tyst, alla åt samma håll. — Hoppas, att hönsen hemma inte äter av dem och dör!

Vinden fläktar fram över vår bygd utan att bry sig om oss, och molnen kommer från Östersjön och seglar högt uppe oberört förbi. Alla far förbi och vet sin kosa, alla bara far, och man är ensam kvar, och världen är stor och främmande. — Men korna betar lugnt, börjar lägga sig till middagsvila och idisslar oberört med halvslutna ögon.

Omsider fick korna komma till strandängen. Under vackra sommardagar var där ljuvligt att vara vallbarn. Stranden löpte sandig utan träd eller buskar men med säv- eller vassruggar. Och varje år blev vattnet allt grundare längs stranden, och nya små öar växte upp. Man kunde kavla upp byxorna och jaga stimmen av fiskgli mellan öarna eller segla sina båtar av säv eller *flån*. Man kunde också äta den nedersta gula ändan av somliga sävar. Man kunde gå längs *hläck-strängen* och hitta intressanta saker, som flutit i land; alltid hittade man något i *sjoli*. Sjöfåglar skriade, och över viken hördes musiken ibland från strandpromenaden i stan.

Synd att det inte fanns sälar i Hapsalviken, för de tyckte ju om musik. Och så var de så märkliga djur, nästan som människor — för man visste ju,

Fälte bredde ut sin ödslighet . . .

att de härstammade från de egypter som dränktes, då farao med sin här satte efter Israels barn genom Röda havet. De brukade titta upp ur havet ibland och längtade att bli människor igen.

Förr i tiden hade varje gård haft sitt fiske i viken. — En gång hade en karl från byn som vanligt varit ute och vittjat ryssjorna. Han blev fort färdig och rodde över till stan för att uträtta ett ärende, som en *dad* i byn hade bett honom om. Solen var uppe men staden sov. Han tänkte inte på det, för han hade själv varit uppe länge nog. Ärendet gällde apoteket. Han ringde på klockan, väntade och ringde igen. Till sist kom apotekern i långa kalsonger och vid rock och frågade vad han ville. "För två kopek lussalva!" sa mannen artigt. Men apotekern svor på estniska och slog igen dörren. Det råkade visst vara söndag.

Numera fick man i viken bara lite gärs på våren, braxen på sommaren ibland och någon gång sik på hösten.

Då det var lågvatten, låg sandarna nästan torra ända ut till *Flotobranten*, där de sluttade nedåt. Vattenfåglarna festade. Badgästerna i Hapsal likaså. Ormsöbåten och Nuckö-båten syntes samtidigt lägga ut från Gamla hamnen i stan, och då var klockan tre. Även Dagö-båten hördes blistra, och röken från den syntes över Storholmen. Emellanåt gled något större fartyg fram längst i väster på väg genom Ose sund. I söder över vattnet syntes Nyhov, där middagståget för en stund sen hade skymtat i gläntorna, då det bolmade förbi. Från öster steg de sedvanliga, stora stackmolnen upp mitt på dagen. De tornade upp sig som himmelska molnborgar, placerade sig och placerade om sig, för de hade så mycket himmel att förfoga över; men slutligen sjönk de gråaktigt ner åt öster igen, för de tordes ej ut över havet.

I norr syntes byn. Det var långt till byn och långt till kvällen. — Men korna stod ute i det glittrande vattnet och lekte *sima-tisker* 'badgäster' de med.

En sådan dag var det ljuvligt att leva, antingen man var ko eller vallbarn.

Nuckö levde om sommaren men bara överlevde vintern. Det var lövskogarna och ängarna, som

gjorde skillnaden så stor, och det öppna, flacka landskapet och fågelstränderna.

I geografiboken läser vi, att Nuckö en gång varit havsbotten, och det är visserligen sant, för vi kunde vid dikesgrävning hitta snäckskal och förstenade vattendjur i sanden. Våta vågor hade alltså gått fram över all marken, och nucköborna fick stå och vänta länge, innan de kunde komma och ta sitt land i besittning. — Men så började landhöjningen att lyfta de första backarna vid Pasklep och Sutlep upp ur vattnet, och den fortsätter att lyfta på ön än i dag.

I boken läser vi också, att inlandsisen på sin tid brukade skotta ihop långa rullstensåsar och strö flyttblock över dem. Flyttblocken finns nog på plats, men ifråga om åsar har den inte följt läroboken riktigt, för de låga åsarna består inte av rullstensgrus utan av fint kalkgrus och sand med någon mylla överst. Det är bra det, för på dessa moränmarker ligger nu åkrarna och de vackraste lövängarna.

Runt hela Nuckö går en bård av strandslätt. Där den nås av havsvattnet växer frodig sälting och vass, som skördas till vinterfoder. Längre upp växer torrt och *snarft* gräs och enstaka enbuskar. Vår Herre hade förmodligen ämnat detta till färbete, men nucköborna släppte också kor och hästar ut dit, och sedan ålåg det korna att förvandla detta magra bete till mejeriprodukter.

Östersjön höll armen om Nuckö, men nu för tiden nådde den inte mera riktigt runt. I nordöst hängde halvön ihop med fastlandet genom en låg slätt — Fälte — avbruten av restsjöar. Strax bortom kyrkbacken sjönk denna slätt ner och bredde ut sin ödslighet, tills den omsider steg uppåt igen långt borta i Sutlep och Dirslätt. Skog växte där inte ännu på Fälte, men al och vide, som inte är rädda att bli våta om fötterna, började trevande våga sig ut på denna mark med ett steg i sänder.

Kring Lyckholm i öster låg vidsträckta mader, hövallar med rikt fågelliv. Om sydvästvinden drev upp vattnet i Hapsalviken, så dränktes dessa och höet kunde flyta över viken bort till *Eista*, estbygden.

Brobigge i Österby-skogen.

Lövängarna var nog det vackraste som Nuckö hade. Alla var inte vackrast, men de som låg på mullrika grusmarker. Här hade Vår Herre verkligen gjort sitt bästa och planterat ut de ljuvligaste örter och träd som han lyckats skapa. Buskarna stod i rader eller klungor med storträd i mitten och fria, solnådda gräsytor däremellan. Alla slags lövträd växte där, och alla blommor trivdes där var på sitt ställe i sol eller skugga.

Naturligtvis hade nucköborna hjälpt till att ordna allt detta. Det var de, som på hösten högg bort förvuxna buskar till bränsle, så att nya, friska skulle växa upp; de gallrade bort allt, som blev risigt eller alltför solskymmande tätt, de räfsade om våren bort gamla löv och nerfallna kvistar och gömde brasket i buskarna, och de slog vid slåttern bort *onglar*, som försökte växa upp på förbjudna, fria gräsytor. — Sålunda hade nucköborna i samarbete med Vår Herre skapat det vackraste som fanns. Men sommarvärmen och fågelsången stod han ensam för.

Livet där började tidigt på året. Vårvinterns vindar hade knappt rasslat färdigt i snåren, då hasslarna blommade och kråkeskaddrar redan kretsade över de stora alarna i svackorna för att söka boplats. Så kom blommorna; den lilla *tälbloma* 'tjälblomman' var först alldeles ensam uppe och blev därför väl beundrad. Men strax följde de andra vivorna, vita och gula — också de till en början ihopkrupna under buskarna. Sedan reste sig oxläggarna öppet över det späda gräset, och snart bredde *ängeblomana* 'majvivorna' hela stora flortäcken ut över marken och vandrade långt utanför lövängarna ut åt starrmarkerna till. Träden gick i blom även de. Almarnas blomning såg man nästan aldrig, men blommande hägg tog man in i stugan till pingst.

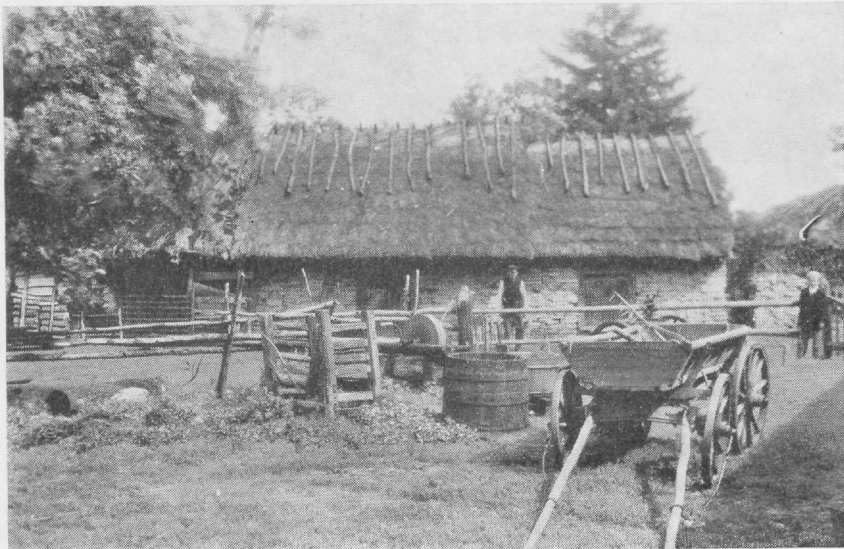
Så böljade sommarvärmen in över Nuckö, och våren brusade ut som en stor orkester, då alla instrumenten tar liv. Plötsligt var sommaren där med allt, som kunde grönska, blomma, dofta, susa, surra, sjunga, leva, och man stod återigen inför undrandet, hur så mycket vackert så plötsligt kunde stiga upp ur denna karga jord. — Att gå barfota genom lövskogen, akta sig för att trampa stig i gräset, att känna ängen svikta under foten, böja sig mellan buskarna, se *rädaklockana* 'daldockorna' stå svalt på sitt ställe och luktviolerna på sitt, se träd och buskar stå mot aftenhimlen och höra dagens fåglar tystna och *oxmihlarn* 'näktergalen' ta vid! Inför denna fågning kunde vi vanliga bondmänniskor gripas av längtan, en alldeles onyttig längtan, som inte gick att använda till någonting och som bara satt där i inälvorna någonstans och gjorde ont...

Kort efter midsommar började slåttern. Först slog man i *hoa* 'tunen' och det gick fort. Så drog hela byns folk, var och en ned till sin skogsäng. Arbetet var lätt och roligt. Hela skogen fick liv av människornas röster och *hainanas* klang mot liarna.. Barnen var med för att söka smultron. Efter *hlå-järke* låg gräs och blommor i långa slag, och förvirrade humlor flög över slagen och sökte ingången till sina bon.

Några veckor efter slåttern kom kornas stora fröjdeday, då de fick gå till *ängevalla*, lövängarna. Då de hörde, att man kom med skällorna, blev det ett råmande och ett oväsen i nötgården; och då de släpptes lösa, måste någon gå före och hålla igen farten, för de äldre korna visste själva vägen från i fjol.

Listommen hade hunnit växa upp, grön och tät, och ängarna stod nu som ett välskött parklandskap. Blomsterfågningen var förstås borta, men det var korna inte ledsna för. Smultrontiden

Bara ett par redskap ligger kvar i vagnen. — Bild från Klottarp.

var också över, men det blev barnen inte ledsna för. Björnbär och vinbär mognade, och hasselnötterna började gulna i sina fas. Korna blev tokiga i svamp, men man kunde också locka dem med att böja ned brakvedruskor ur buskarna.

Det blev spännande och arbetsamma dagar för vallbarnen, och på kvällarna och på nätterna i sömnen hörde de alltjämt skällorna och kunde särskilja dem på klangen.

Då gräset var avbetat, fick korna gå vidare till strandängarna och stannade där så länge vädret det tillät. När de kalla regnen började, kom de ännu en gång till lövskogsängarna, där gräset under tiden fått växa. Då var prakten borta, men skogen gav skydd mot vädret. Hasslarna skiftade färg, och asplöven dallrade som inför ett hotande öde; stararna drog omkring i stora svärmar, och vallbarnen stekte nypotatis eller sökte *listrä* 'lysvad' i *knöske* 'murkna' stubbar. Kvällen kom tidig och kall. Med koskällors vemodigt höstliga klang tonade lövängens sommar bort.

*

Slåttern i lövängarna hade varit en kortvarig möda; skogshöet torkade fort och lades i lador eller kördes direkt hem till gården. Det hela tog bara en eller annan vecka. Därefter började för de flesta bönderna det verkliga högorat på strandängarna, det som skulle ge det mesta vinterfodret.

Man började tidigt om morgnarna.

Dagen har nyss stigit upp, daggvåt, lite frusen och lågmäld. Den har ännu inte hunnit klä sig i ljus, ljud, rörelse och svett. Men hästarna har redan hämtats hem från betet; liarna har packats i vagnen med eggarna under sittsacken och orven stickande ut bakåt, slipstenen ligger bak i vagnen i mjukt hö, och framme packar man ihop bröd-påsen, smörasken, fiskasken, mjölk- och vattenkärnen. Man *grutar* sig med en matbit och ger sig iväg.

Vagnen skramlar på landsvägen, och man måste ibland hålla handen på dryckkärnen, för det *sän-tar* över stenarna.

Så viker man av från den grusade vägen. Slamret slutar; det bara kluckar i kärnen eller i hjulnaven, då vagnen kränger. De flesta hjonen hoppar av vagnen, men någon måste ju sitta kvar och se till att *tingestena* inte stöter ihop eller tappen hoppar ur *tinnaln*, det lilla laggkärlet, eller att slipstenen inte blir kantstött.

Lasta av, slå sälting slag efter slag. Solen stiger högre; det blir en varm dag. Flugorna börjar bli närgångna hos både folk och få.

Vid åttatiden *måresvord*: limpa, smör, mjölk, solad och kokt strömming. Kanske lite *hoilas*, sedan slå vidare, *skina* 'bryna' och slå. Solen gas-sar, luften dallrar över slätten, långt borta syns bygd och skog vid horisonten. Jordens platta vidd ligger som botten i himlens höga kupa.

Tur att man denna heta dag inte står och *skinar* i skogen med alla dess flygfän! Här på slätten viftar en vindpust kanske bort dem.

Mitt på dagen stiger stackmoln upp i öster, även regnmoln kan höja sig, tills de ser havet i väster, då sjunker de tillbaka igen — för se kustbygden ska ha sin försommartorka, så var det bestämt från begynnelsen.

Middag och vila, och sedan dänga lien igen, tills solen står lågt över Östersjön och det är tid att spänna för och lunka hemåt.

Under vackra dagar blir det mycket arbete och lite vila. Man kan inte veta hur snart västanvinden ämnar friska i och driva vattnet upp över stränderna, bäst att arbeta medan man kommer åt! Man kan inte heller veta, hur många skolskensdagar höet får att torka på. En tryggt vacker dag börjar det se misstänkt ut nere i öster. Vinden har vridit sig motsols, svalorna flyger lågt. Enstaka grå molnfigurer visar sig liksom utsända spejare, de *skvar fre* 'spanar' och rider så rätt upp över det blå fältet. Och snart är de efterföljande

En stuga av något äldre typ.
— Gutanäs

Under torra somrar kunde gårdsbrunnen sina och man blev tvungen att köra vatten. — Klottarp.

grå massorna över oss i vältrande framfart...

Då är det slut på de vackra dagarna. Då förstår man, att hörarbetet kommer att dra ut på tiden, kommer att kollidera med rågskörd och tröskning och kommer att sluta med räiskära 'vasstäkt' först långt fram på sensommaren.

*

"I ditt anletes svett skall du äta ditt bröd," sade Herren som straff för en mindre förseelse av en tanklös kvinna i en avlägsen tid i ett främmande land. Egentligen borde hon väl ha fått villkorligt, med hänsyn till att det var första resan; och om hon hade fått en mildare dom, så skulle hennes efterkommande, nucköborna, också fått ett drägligare liv. Som det nu var, blev det för deras del oftast alltför mycket svett och alltför lite limpa, och däråt var inte mycket att göra.

Om säden från den egna åkern räckte fram tills nysäden kom, så var det bra — annars fick man låna eller köpa råg några bakningar. Så hade det varit alltid och så var det nu. Det fanns

visserligen ett ordspråk om *go doa*, som lägjas opa *knokana* 'goda dagar, som lägger sig på benknotorna', men de flesta hade inte mycket att lägga på *knokana*. Efter godsstyckningen på tjugotalet hade inte ens prästen råd att hålla sig med mage längre, och sammanräknat var det nog inte så värst många skålpund vällevnadsfett i socknen.

Arbetet var heligt. Det gav bröd; och husbonden tog av sig mössan, innan han skar brödet vid måltid ute i markerna. Men arbetet var inte bara ett näringsfång, det var en bestämmelse av Skaparen själv. Gick man någon gång sysslolös, så var det med dåligt samvete; sov man länge eller vilade man ut ordentligt, så var det skam för människor och närapå synd för Gud. — Endast på lördagsaftnarna slutade man tidigare, men i gengäld vilade man inte den dan, för *laudan ä skindindor*. Så följde äntligen bastugång, ren kropp och ren skjorta, och därpå vilodagen.

Här kommer vi till begreppet *fåfind* — det är 'flärd, onyttig fåfänga, med ett stänk av syndig njutningslystnad'. Och det var en hel del som

var fåfärd sedan väckelserna på 1800-talet: uppsluppen glädje och överflödigt pynt, men också *likorgods* 'läckergods' sådant som alltför mycket ärter eller morötter eller alltför stor veteåker på rågens bekostnad. Årtstycket skulle vara litet och gömt för barnen inne i vårsädestrinningen; morotssängen fick barnen besöka som en ynnest. Födan skulle vara till näring men inte till njutning, och njöt man i alla fall av den, så skulle man inte visa sådan kroppslig vällust alltför öppet. — Annat var det förstas vid helger, särskilt julen, då nucköbon fröjdade sitt hjärta med kyrkogång, öl och mat. Då åt han *live så fullt än dräp luse å opa e* 'magen så full att man kunde dräpa en lus på den'.

Måttfullheten var till vardags rättesnöre på Nuckö, måtta i alla livsytringar. Man borde inte låta sina känslor spela fritt, inte i bullrande glädje och inte i hejdlös sorg. Gör ditt arbete och tag emot livets skickelser så som de kommer! Försynen har bestämt att människor ska födas, ska gifta sig, ska arbeta, ska dö. Nucköbon stod under uppsikt av ödet; varför då jubla över sin lycka, *bram se* över sin framgång eller förtvivla i sin sorg? Även att tvivla var en svaghet, som borde övervinnas.

Nucköbon för vid tilltal sällan ut i öppet beröm — det skulle varit plump — men väl i små erkännamma omskrivningar. Hans klander var inte heller starkt, och frågor framställde han ofta som försiktiga undranden. Sin egen mening gav han gärna i en antydning, kanske bara en skiftning i ordvalet. — Han var inte frimodig inför främmande, inte belevad, snarare fåmäld och reserverad; och den främmande fick väl uppfattningen, att han var trög och tråkig och hans liv grått och glädjefullt.

Människorna levde i en stark bygdegemenskap. Det var kanske det, som hade skapat det enhetliga i livsmönstret. — Alla känner alla, bor nära varann, deltar i varandras planer och förhoppningar, arbetar nära varann med samma slags arbete, hjälper självmant den som oförskyllt ligger efter med arbetet, lever nära jorden, naturen, djuren och livet. Alla vet, att då en ung man kör fort och kanske rentav har piska till hästen, då är han på väg efter barnmorskan. Alla lyssnar till sången, som skall följa den avlidne hela vägen till graven. — Det händer så mycket i en by, och det angår alla.

Alla visste också nästan allt om alla. Hörde man slaktskrik skära genom byns gemensamma luft, så visste man också vems svin som råkat illa ut och hur mycket bonden skulle få för skålpundet. Man visste, hur många alnar granngårdens väv var, som just hade lagts ut till blekning, eller när grannflickan fått den köpklänning, som hon nu börjat använda till vardags.

Under sådana förhållanden var det hopplöst att försöka synda i smyg, och man blev tvingad till en rättfärdighet långt utöver ens naturliga förutsättningar. Inte så, att folk skulle lurpassat på varann och varit snabba att springa till polisen, ånej — "urädnikin" var en främmande åkomma, som överheten låtit bygden drabbas av, och till

honom gick man inte i onödan — men man var rädd att hamna utanför bygdegemenskapen.

Å andra sidan hade bönderna förståelse för sin nästas mänskliga svagheter. Att äpplen försvann ur trädgårdarna var förargligt men förstäligt, för äpplen var ju från början skapta till förbjuden frukt, avsedd att stjälas. Att somliga ibland sysslade med verklig tjuvnad visste man också, men eftersom de själva helt anspråkslöst teg om saken, så tog man hänsyn till detta deras ödmjuka sinne och gjorde på sin höjd en rolig historia av det.

Så var byn en enhet, slutet i sig. Grannbyarna låg nära, men också de bildade var sin egen klunga med egna särdrag. Somliga hade högt anseende, andra lägre. Mellan somliga hade ända sedan skapelsen rått osämja, och det hörde till livets grundsanningar, att den andra byns pojkar skulle ha stryk varhelst och närhelst de påträffades. Om de var alltför många, kunde man nödtorftigt tillfredsställa sitt samvete med att ropa till dem lämpliga ord på avstånd. Mera vuxna unga män fullgjorde vanligen sin plikt genom ett helgslagsmål till jul — eller om man inte hann med det då — till nyår. De gifta var befriade från denna form av värnplikt för byn. Slutligen tog idrottsrörelsen död på hela företeelsen.

Det fredliga umgänget övervägde förstas. Man kunde gå *opa läsninge* 'bönemöte' till grannbyn eller motta besök av *läsarer därifrån*. Man hade behov av skraddare för nytt *mundor*, skomakare för *svartskuar*, garvare som *baita* fårskinnen, av ugnsmurare och andra hantverksmän. — Var tredjedag påsk, då helgens helgd till största delen redan gått ur, brukade en man från grannbyn komma och förvandla vår bys nyfödda *romblar* till *bässar* och på detta sätt bevara dem för framtida frestelser. På påskalammet högtid gick den saktmodige mannen från fårahus till fårahus och efterlämnade en varaktig frid.

*

Det berättas, att då Vår Herre hade skapat Edens lustgård, så tänkte han först i sin visa allmakt driva den aldeles utan kvinnfolk. Detta förefaller allt bra korttänkt; åtminstone skulle ingen nucköbo någonsin ha kommit på tanken att driva sin bondgård utan kvinnfolk, för man ser ju vad som är möjligt eller omöjligt. Kvinnan på Nuckö var den mest ändamålsenliga av alla skapade varelser; hon dugde till alla slags arbeten, var flinkare i händerna än karlarna och mjukare i ryggen och totalt överlägsen i att föda och dagga barn.

Kärlek var ett lite konstigt ord, som nucköbon inte gärna tog i sin mun — utom då han gjorde *huben* i *läsninge*, men det var en annan sak. Ömhetsbetygelser vankades knappast mellan äkta makar i vardagslag, kyssar såg man inte, och själva företeelsen betecknades med ett ord från hästlivet — *smicks* (smackning). Finare stadskärlek läste man ibland om i bok eller sjöng om i visor från Sverige, men hemma i äktenskapet

Med foten på vaggmeden...

Alderdomlig stuga. Matbord med kista. — Gutanäs.

höll man sig med den typ av kärlek, som kallas hushållskärlek och som var ämnad att hålla äktenskapet ut.

Eftersom kvinnan främst var en produktionsfaktor, uppskattades hon också därefter på äktenskapsmarknaden. Det gjorde naturligtvis ingenting, om hon var fager att skåda, bara hon var *ain vresota arbetsmänske*, bred i gumpen, *uta sifail*, flink och kunnig i handaslöjd och god till hjärtelaget.

Den unga flickan uppfostrades till att motsvara dessa dygder. Dessutom tillhölls hon i äldre tid att vandra sedesamt, icke med rak hals och spelande ögon såsom de israeliters döttrar, vilka var en styggelse för Herren. Och tiden gick. Hon blev *all mänskjana stor*, konfirmerades och fick med stolthet och jubel i hjärtat ta emot en egen spinnrock från Bergsby — de bästa spinnrockarna i kristenheten. Då var hon verkligen vuxen.

Hon blev nu föremål för de unga männens tankar och drömmar, och detta godtogs av alla, även om man hade olika åsikter om det passande sättet. De unga kvinnorna hade naturligtvis inte tillgång till avancerade provokationsagremanger utan var hänvisade till de medel, som naturen själv tillhandahåller: inga köpta färger, dofter, putstöd — allt var *hemväxt*. I övrigt litade de på det livliga människointresse, som naturen väcker till liv hos unga män; och att döma av giftermålsfrekvens och nativitet var det erotiska resultatet fullt tillfredsställande.

Nej, de unga männens intresse var inte att klaga på. Tänk på bruket att *gå te flickana!* Det hände, att man gick ända till Rickul — två mil dit och och två tillbaka, till fots, under en kort

sommarnatt — och detta bara för att få munhugas en stund med flickorna tvärs genom spikardörren. Man tvekar, om man ska kalla en sådan kärlek själslig eller kroppslig — den utövades i alla fall mest med benen.

Vid mognare ålder berättade karlarna gärna om dessa sin ungdoms spännande upplevelser. Huvudsaken tycks inte ha varit erotiken — den kom man sällan i åtnjutande av — utan upplevelsen att smyga sig fram, ta reda på stället där de sköna sov, undgå ev. uppgillrade fällor, treva sig fram över mörka vindar och glesa slinder, ja, och i förekommande fall springa för kära livet med husfadern efter i fladdrande vit skjorta... Visst hade livet sitt behag.

Ibland kunde utgången av *nåttraisa* bli oväntad. En ung man hoppade en natt över en gårdsgård och råkade hamna grensle över en liggande ko. Kon opp och lopp med karln på ryggen, vettsskrämda bägge två. Men mannen slutade efter detta att fria i grannbyn och gifte sig med en flicka från sin egen by.

Det var inte osedligt att öppna dörren för en ärsam ung man och föra samtal, som kanske ledde till bildande av hjonelag. Under senare tid ledde dessa sammanträffanden ofta till utövande av människokärlek, och nattfrierierna råkade i vanrykte.

Ungdomstiden hade många andra glädjeämnen: att gå till byns gunga, till dans på någon horva eller backe, eller bara till *skimnings*. — Jag måste berätta en historia:

En gång satt byns unga *te skimnings* i en gård och språkade stillsamt. Plötsligt spratt en av flickorna upp och skrek så mycket hon orkade. Alla var *bortfanast*: Vad hade hänt? — Man tände ljus, och småningom fick man en naturlig förklaring:

Flickan hade suttit på en stol med flätad sits, och mitt i bottnen var det hål. I mörkret hade gårdens katta smugit ljudlöst omkring och hopats få syn på någon mus. Under en stol såg hon något, som hon inte sett förr. Att det inte var en riktig mus kunde hon förstå, men på kattors vis sträckte hon upp en tass, spärrade ut klorna och kände efter...

Så gifte de sig och levde lyckligt i...

Njaa! Att bli gift betydde kanske att flytta till mannens gård, där svärmor alltjämt var bondasmor och svärfar var den som delade köttet och där de nygifta skulle bo i samma stora rum som svärföräldrarna och mannens syskon. I varje fall skulle hon vagga barn i ett par årtionden, spinna allt garn som gick åt till kläder, sköta kor och får och höns och naturligtvis hemmet. Hon skulle förstås också med barnkärnan med sig ta del i slätter, skörd och tröske. Var hon någon gång sysslolös, så stickade hon. Barnen såg aldrig sin mor sova.

Karlarna kunde vara duktiga, men de hade sitt att göra, och somliga sysslor passade de inte för. De fick ryggevärk av att plocka ogräs ur säden eller ta upp potatis, de kunde inte mjölka

och kunde bara sköta hästar. — En gång skulle en karl hjälpa till att mocka bakom en ko. Men kon var stinn av färskt gräs och hade *skito*. Plötsligt hostade kon. — Det enda han därefter kunde göra var att råma på hjälp. Hustrun kom sättande och ledde den blinde ut till brunnen, men allvarsam var hon inte.

Till kvinnoysslorna hörde också den oavslutliga kampen mot ohyra. Klädlöss hade man fått i rysk militärtjänst, men de var rädda för het bastu och fanns inte längre, flatlöss förekom endast i roliga historier; även huvudlöss började det bli ont om, men loppor fanns alltid att få, om ens egna råkade ta slut.

Om man fick en loppa i skjortan, så kunde man gå ut på trappan och skaka ut henne i kylan. Men erfarna kvinnor var också ganska slängda i att fånga henne under vätt finger, och då slapp de gå ut med skjortan. — Före gardinernas tid stod byns unga glopar en kväll och tittade in på en äldre kvinna, som sökte loppor. Hennes gubbe sträckte sig tvärs över bordet och pekade stort:

— *Hi! Skva hank ain ä!*

Då knackade pojkar. Gubben svepte lampan i golvet och rusade ut, men där var förstas ingen.

Underligt, hur denna brokiga mångfald alltjämt lever...

Alltjämt kan vi se årstider växla och människöden ta form. Vårvärmen böljar in över Nuckö, och naturen jublar. Lärkan hörs över fälten — en bit materie, som för några korta somrar fått förmågan att höja sig till sång under himmelens fäste. Svalorna murar bo, och människorna kör ut gödsel. — —

Sommardagen är slut. Hästarna i vall och grimorna hängda på knaggen. Mjölken silad, potatis på truten och *tingeste* i kallt vatten. Natthjult, men några bleka stjärnor går fram till sina platser på himlen. Solen har gått ned klar — det blir vackert väder i morgon. — —

Sensommarens svalor i rader på telefonrådar, som sjunger starkt om avlägsna orter. Stackar och *röckar* på åkrarna. Rök från rior. Vallbarnens barfota hopkrupenhet på läsidan av enbuskarna och frusna hemkomst i sen kväll. — Det är långt till julen; den kommer med oxdrög men far med hästar. — —

Men visst skall julen komma, och året skall kröka sig bortom helgerna och vika av mot en ny vår. Och världen skall vidga sig, alltefter som man själv växer till — men aldrig blir den så stor som den en gång var.

Foto.

Det tillgängliga bildmaterialet från Nuckö
är torftigare än från andra svenskbygder.

Sid. 30 R. Aman.

„ 34. Per Söderbäck.

„ 33, 35, 36 och 38 F. Isberg. Nord. Museets
saml.

EN DAG AV MITT LIV

Katarina Hammerman från Kärrslätt berättar

En höstdag 1917 under första världskriget kom byns ena länsman med brådskande steg, med ett mycket brådskande bud: alla som ägde en häst skulle genast åka till batteriet för att köra ryska matroserna och deras tillhörigheter ner åt östra ändan av ön, där de med båtar skulle föras över till fastlandet. Vi hade 200 ryska matrosar där i byn, som först bodde i vårt stora fina bönehus medan batteriet byggdes i vår stora "Storkjulsskoen" nära Östersjön, där de hade god utsikt över sjön och där de nu var. Och de hade lovat oss, att om tyskarna skulle komma och de blev tvungna att fly, så skulle de bränna byarna och allting ner innan de flydde.

Men nu kom allting så brått, att de inte hann tända eld på annat än batteriet. Och det stränga länsmansbudet var: att den som inte lydde och genast åkte till batteriet, skulle skjutas ner på fläcken. Eftersom vi bodde längre ut från byn, kom buden till oss sist. Det blev bråttom. Mamma sprang efter mårren. Pappa drog fram vagnen och gjorde den i ordning. Och jag klädde mig. Mårren "Bruna" spändes för och jag satte mig upp i vagnen på den fullstoppade hösäcken. Pappa räckte tömmarna till mig och sa: "Herren vare med dig!" Mamma öppnade grinden, grät och sa: "Tag det namnet Jesus med dig! Vi vet inte om vi få se dig mera." Själv bad jag om Guds beskydd, och sa: "Å, jag kommer nog hem igen".

Jag manade på Bruna, att hon skulle skynda sig, och det bar i väg i full fart. När jag hade åkt närmare byn, började redan de första lassen komma emot mig. Det var mest kvinnor som stilla tigande

Forts. fr. sid. 4.

idrottsförbunden ingår som medlemmar i Sveriges Riksidrottsförbund och närmar sig 50 till antalet.

Volleybollförbundets medlemsökning är tillfredsställande, och antalet anslutna medlemsklubbar närmar sig 100. Förbundet har i de flesta avseenden passerat småstadiet och kan räknas till ett medelstort förbund. Framtidsutsikterna är ljusa för en utveckling mot ett mycket stort förbund.

I det internationella sammanhanget är svensk volleyboll litet att räkna med. Vi är alldeles för unga även i nordiska sammanhang. Spelstandardmässigt sett är vi bättre än Norge och närmar oss Danmark.

Den svenska idrotten får mycket pengar av staten. Man får ju inte heller glömma bort, att rörelse och motion — contra spänning och tävlingar — är ting som är naturliga för människan.

För min egen del har volleybollen tagit oproportionerligt mycket tid i anspråk, men skall man kunna göra något utöver sitt vanliga, måste man också satsa av tid och arbete långt utöver det vanliga.

körde förbi mig. En och annan gammal gråhårsman mötte jag också, och de skakade på huvudet och viskade: "Du kommer för sent, vänd om!" Jag åkte ensam mot strömmen. Åkte genom byn, över slätten och in i skogsbrynet. Nu mötte jag en man med sitt stora lass och han sa: "Kör inte in i elden, flicka! Hela batteriet brinner, och nu tände de på krutkällarna också. Ingen kan gå dit i närheten mera. Det vore att spränga sig själv i luften. Det är de sista lassen vi kommer med nu. Det finns ingen där mera som lastar på heller. Det som finns kvar får brinna opp. Hör på och vänd genast om!" — "Jag vågar inte, de skjuter mig". — "Det finns ingen där längre som skjuter. Alla matrosar ha redan flytt".

Jag ville inte vända utan lass, och inte vågade jag åka närmare batteriet. Det hade börjat skymma och eldslågan från batteriet syntes nu dubbelt så hög som skogen. Jag var nu inne i skogen. Vad skulle jag göra? Jag tänkte på pappa och mamma, visste att de bad för mig, och då kunde intet ont hända mig. Jag släppte tömmarna löst på vagnen, knäppte mina händer och bad om Guds beskydd för mig, för hela byn och hela ön. Sedan sade jag till Bruna: "Gå nu hur du vill och vart du vill, jag styr dig inte! Gör som Biljams åsna!"

Hon gick några steg framåt på vägen, tittade åt höger och vänster; sedan vek hon av åt vänster in i skogen. Batteriet hade vi till höger. Jag satt stilla med knäppta händer och undrade vad hon tänkte göra. Hon gick tvärs över stora vägen till Saxby och alla andra vägar, allt djupare in i skogen. Hon hade inte ens en stig att följa, utan slingrade sig fram mellan träd, buskar, stubbar och stenar. Jag satt och vaggade av och an på vagnen, undrande hur mycket hon kunde förstå av allt som hände just nu. Det hade hunnit bli mörkt, eldskenet från batteriet syntes hemskt, och skotten smällde i ett.

När vi hade åkt ett par km ditåt Bruna styrde, tog jag i tömmarna och sa, att vi kanske skulle stanna nu. Hon stannade genast. Jag hoppade av vagnen, och just i det ögonblicket for en kanonkula opp över oss. Den for över hela ön, utan att skada någon, och föll ner i Hapsalsviken. Bruna reste sig upp på bakbenen, och jag kröp ner på marken. Sedan vi lugnat oss, fick mårren sin hösäck, och jag band fast henne vid en tall. Jag sa till henne: "Stå nu still och ät, medan jag springer hem ett tag!"

När jag kom hem, gick pappa, mamma och Ida Maria på gården och såg på hur batteriet brann. Jag gick fram till dem och viskade: "Jag är här". "Tack, Jesus!" sa de på en gång.

Sen bad jag pappa komma med mig efter Bruna, och snart var hon också hemma.

Den natten sov nog ingen i hela byn, utan alla gick ute och vakade över sina hem, såg på eldflamorna och lyssnade på smällarna från krutkällarna.

KRISTJAN GRENFIELD *Ett Rickul-öde*

I septembernumret av Kustbon läste jag "Blad ur Rickul herrgårds historia" och denna berättelse om baron Taube och Wikman påminde om en annan tilldragelse, som lär ha ägt rum mellan baron Taube och Kristian Grenfeld. Denne senare var bror till min farmor Eva Grenfeld-Boman.

Händelsen tilldrog sig någon gång i mitten av 1800-talet. Och så berättade min farmor:

Det blev frukostrast och arbetarna hade samlats på gårdsplanen, där även baron Taube plötsligt dök upp. Av någon okänd anledning rök han på en kvinna som kommit ut från stallet och slog henne. Mot detta reagerade Kristian häftigt och stor och kraftig som han var tog han baronen, som var liten till växten, i ett stadigt tag med bägge händerna om benen och lyfte upp honom i luften och såg ut att vilja slå honom i marken, men hejdade sig dock i sista ögonblicket och ställde ned baronen igen. Baronen var omtumlad och ramlade ändock i marken, men kvickt var han på benen igen och skrek på amtmannen att han skulle hämta sin bössa. Amtmannen sprang iväg in efter bössan. På samma gång sprang Kristians syster Eva gråtande fram till baronen och bad knäböjd om nåd för sin bror. När amtmannen kom hade den första ilskan lagt sig och i stället skrek baronen till arbetarna: "Bind fast honom och för honom till stallet och där skall han få känna på ändan, hur det känns att bråka med baron Taube!" — "Jag är ingen slav och låter mig inte piskas", svarade Kristian. Men baronen ropade återigen att de skulle binda honom. Men ingen av arbetarna vågade närma sig Kristian. Till sist sade han själv till sin yngre bror Hermann, att han skulle göra det. När Hermann hade bundit hans händer, sade baronen att Kristian skulle följa med honom till hans kontor, vilket han också gjorde. Där hade baron Taube sagt till honom: "Du Grenfeld är en karl som gärna

vill kämpa och slåss, och efter vad jag vet så behöver ryska kronan sådana kraftiga karlar. Där får du kämpa för tsaren och fosterlandet". Sagt och gjort, och Kristian Grenfeld skickades till ryska flottan.

Men Kristians historia var förstås inte slut med detta. Vid flottan kämpade Kristian vidare för rättvisan. En historia liknande den på gårdsplanen på Rickul herrgård utspelades mellan furst Kortjakow, som var amiral vid flottan, och en matros. Även där kände sig Kristian manad att skipa rättvisa och drog piskan ur amiralens hand och slog till honom i stället. Efter detta sprang han iväg, och på Wikmans fråga, vart han skulle, (även denne var skickad till flottan av baron Taube), svarade Kristian: "Från det ena helvetet till det andra".

Efter flera timmars letande hittade andra matrosor hans döda kropp, han hade hängt sig. När amiralen kom fram till den döde, sparkade han ut hans tänder med klacken. — Så slutade historien om Kristian Grenfeld från Rickul.

Wikman var en gammal man med långt skägg, när han berättade detta för min far och mig någon gång 1910—1912.

Karin Pöldroo-Boman.

Korta notiser

John Evert Hamberg avlade gymnasieingenjörsexamen den 12 maj vid Tekniska gymnasiet II i Stockholm.

Studentexamen har avlagts av:

Gunborg Mickelin den 22 april vid Kärrtorps läroverk på allmänna linjen.

Gurli Schönberg och

Carl-Ivar Stahl den 4 juni vid Kvällsgymnasiet i Stockholm.

Min kära mor,
farmor

Maria Sträng

* 15/11 1882 Ormsö
† 22/4 1966 Hägersten

Djupt sörjd och saknad av oss,
släkt och vänner.

ANDERS och LIDIYA
AIN och ANTS

Jag har hört om ett land
utan tårar, utan sorg, utan nöd, utan strider
och där ingen av sjukdom mer lider
och en gång, tänk en gång
är jag där. Halleluja,
hemma hos Gud.

Min älskade Make
vår kära Pappa och Svärfar

Johannes Treiberg

* 25 oktober 1909

har stilla insomnat. Innerligt sörjd och saknad
men i ljusaste minne bevarad av oss, syskon,

övrig släkt och vänner.
Enköping den 7 april 1966.

MELITA
Ingvald
Elvi och Arne
Karin och Kalle

Ditt hjärta som klappat
Så varmt för oss alla,
Och ögon som vakat
Och strålat så ömt,
Har stannat och slocknat
Till sorg för oss alla,
Men vad Du har gjort
Skall aldrig bli glömt

Döda

Änkefru Maria Bergström, född Vidgren den 8 juli 1878 på Ormsö, avled den 25 febr. 1966 på Rosenlunds Vårdhem i Stockholm.

Änkefru Gertrud Friberg, född Kornblom den 21 okt. 1877 på Ormsö, avled den 31 mars 1966 i Stockholm.

Fröken Lisa Grenfeldt, född den 30 okt. 1880 i Rickul, avled den 15 mars 1966 i Stockholm.

Anders Grundsten, född den 10 febr. 1886 på Ormsö, avled den 3 maj 1966 i Stockholm.

Fröken Katarina Lindros, född den 6 sept. 1881 på Ormsö, avled den 12 aug. 1963 i Stockholm.

Johannes Nyman, född den 29 april 1893 i Harku, avled den 19 febr. 1966 i Stockholm.

Änkefru Maria Sedman, född Välja den 5 aug. 1876 på Nuckö, avled den 22 jan. 1961 i Uppsala.

Änkefru Agneta Åkerman, född Liljeros den 3 aug. 1876 på Ormsö, avled den 20 nov. 1958 på Gotland.

Vår kära Mor
Farmor och Mormor

Gertrud Friberg

f. Kornblom
* 21/10 1877

insomnade i dag lugnt och stilla.

Stockholm 31 Mars 1966

**KATARINA och JOHAN
JOHANNES och KATARINA
MARIA och JOHAN
ALVINE**

**LARS och KATARINA
OSKAR**

**AGNETA och VALTER
GERTRUD och ALLAN
LYDIA och IVAR**

Barnbarn Barnbarnsbarn

Syster, släkt och vänner
Tack lilla Mor för omsorg öm

Min älskade Far
Farfar och Farfarsfar

Anders Engdahl

* 8/8 1891

har hastigt lämnat oss i sorg och saknad.
Hägersten 9 april 1966

JOHAN och GERTRUD

JOHN och MAJ-BRITT

Chatarina

Systrar, släkt och vänner

Flitig så länge krafterna räckte
Fridsam och nöjd har Du levat Din tid
Somnat när Allmakten livslågan släckte
Ljust är Ditt minne, Vila i frid.

Vår kära Syster
Faster och Moster

Lena Westerman

* 21 november 1881

har i dag stilla insomnat. Djupt sörjd och saknad
av oss, övrig släkt och vänner.

Danderyd 5 april 1966.

SYSKONEN

SYSKONBARNEN

Aftonklockan länge klämtat,
Kvällens skymning fallit på,
Lågan länge sakta flämtat,
Nu till vila Du fått gå.

Vår käre Far
Farfar och Morfar

Hans Appelblom

* 27 februari 1885

har lämnat oss i sorg och saknad.
Stockholm den 22 april 1966

BARN

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Alltid så lugn och stilla
Tålig och god Du var
Så skall vi alltid Dig minnas
Käraste vila i frid.

Vår kära Mor
Mormor och Farmor

Eva Brunberg

* 14 september 1878

har i dag stilla lämnat oss, släkt och vänner.
Sörjd och saknad.

Stockholm 15 mars 1966.

BARNEN

Barnbarnen

Barnbarnsbarnen

Skönt är att vila, när krafterna domna.
Trött efter årens möda och strid.
Skönt i den eviga vilan få somna,
Vi önska Dig alla: Vila i frid!

Bemärkelsedagar

85 år

Alexander Schneider, född den 9 juli 1881, Reval
Anna Alström, född Rank den 9 augusti 1881, Ormsö
Anders Heyman, född den 21 augusti 1881, Rickul
Lisa Kärras, född den 13 september 1881, Nuckö
Maria Berman, född Nurkberg den 21 sept. 1881, Korkis

80 år

Agneta Sjöström, född Liljebäck den 14 juli 1886, Ormsö
Maria Nyblom, född Grundsten den 27 juli 1886, Ormsö
Magdalena Björk, född Lorentz den 29 juli 1886, Runö
Maria Rosenblad, född Järnström den 30 juli 1886, Ormsö
Alexander Boitsov, född den 1 september 1886, Reval
Anna Velin, född Jöers den 2 september 1886, Nuckö
Maria Moll, född Alström den 10 september 1886, Ormsö
Anna Bombas, född den 19 september 1886, Nuckö
Maria Dyrberg, född Vesterby den 21 sept. 1886, Rickul
Gertrud Alkvist, född den 23 september 1886, Ormsö
Katarina Dahl, född Aspelin den 25 sept. 1886, Ormsö

75 år

Johannes Elfvingren, född den 1 juli 1891, Rågöarna
Elvine Timmerman, f. Simonson den 4 juli 1891, Nuckö
Agneta Söderlund, född Nilsen den 9 juli 1891, Ormsö
Lena Backman, född Poori den 17 juli 1891, Hapsal
Ellen Julie Herta Tederke, född den 17 juli 1891, Uljast
Lars Hammerman, född den 19 juli 1891, Ormsö
Anders Förberg, född den 20 juli 1891, Ormsö
Kristof Freiman född den 24 juli 1891, Nuckö
Martha Tanseri, född Ambros den 28 juli 1891, Nuckö
Maria Palmberg, född den 31 juli 1891, Nuckö
Anders Stenholm, född den 7 augusti 1891, Ormsö
Johanna Maria Tönisson, född Lindgren den 8 aug. 1891,
Vippal
Oskar Bedman, född den 23 augusti 1891, Rickul
Johannes Adolf Freiman, född den 23 aug. 1891, Nuckö
Johannes Koppelman, född den 3 september 1891, Vippal
Hans Bergström, född den 12 september 1891, Ormsö
Kristian Ekström, född den 22 september 1891, Runö
Hertha Emilje Jesmin, född Ochsner den 22 sept. 1891,
Narva
Maria Hallman, född Blomberg den 26 sept. 1891, Rickul

70 år

Kristof Thomsson, född den 2 juli 1896, Nuckö
Lovisa Engman, född Luhn den 4 juli 1896, Nuckö
Lovisa Hallman, född den 6 juli 1896, Rickul
Wilhelm Hansson, född den 10 juli 1896, Nuckö
Elin Akk, född Jürgens den 14 juli 1896, Reval
Johan Blomman, född den 2 augusti 1896, Ormsö
Meta Nyman, född Laos den 3 augusti 1896, Reval
Herman Liin, född den 23 augusti 1896, Rickul
Johannes Stahl, född den 6 augusti 1896, Rickul
Olga Elfvingren, född Eknäs den 1 sept. 1896, Rågöarna
Johannes Stahl, född den 3 sept. 1896, Rågöarna
Johan Vesterby, född den 19 sept. 1896, Rickul
Katarina Alström, född Förberg den 20 sept. 1896, Ormsö
Melania Smens född Larens den 20 sept. 1896, Runö
Maria Alkvist, född den 23 sept. 1896, Ormsö

60 år

Kristina Jansson, född Nordgren den 27 juni 1906, Runö
Anders Rönblom, född den 3 juli 1906, Ormsö
Elfrida Jaanberg, f. Fagerström den 4 juli 1906, Vappal
Johannes Laving, född den 5 juli 1906, Nuckö
Robert Aman, född den 6 juli 1906, Nuckö
Voldemar Treiberg, född den 10 juli 1906, Rickul
Hugo Hallberg, född den 11 juli 1906, Nuckö
Axel Heldring, född den 14 juli 1906, Nuckö
Helene Sikkar, f. Iversson den 15 juli 1906, Reval
Kristian Pähn, född den 17 juli 1906, Reval
Lovisa Lemberg, f. Ribon den 22 juli 1906, Nuckö
Leontine Bedman, f. Sedman den 29 juli 1906, Nuckö
Alfred Brunberg, född den 8 augusti 1906, Rickul
Irene Miralda Leeväli, född den 10 augusti 1906, Nuckö
Astrid Pettersson, f. Tau den 14 augusti 1906, Reval
Herbert Söderholm, född den 14 augusti 1906, Rickul
Lydia Luts, f. Ellman den 15 augusti 1906, Hapsal
Irene Pajus, f. Aman den 16 augusti 1906, Nuckö
Johan Lilja, född den 17 augusti 1906, Ormsö
Oskar Männapso, född den 17 augusti 1906, Reval.
Österman, Maria, f. Simonsson, 1 sept. 1906, Nuckö
Stein Elfride f. Thorén, 5 sept. 1906 Reval
Österman, Henrik, född 6 sept. 1906, Runö
Vesterman, Voldemar, f. 9 sept. 1906 Rickul
Peterberg, Katarina, f. Vahlberg, 13 sept. 1906, Ormsö
Pisa, Leida, f. Kaev, 16 sept. 1906, Dagö
Derblom, Robert, f. 19 sept. 1906, Nuckö
Strickman, Johannes Rudolf, f. 19 sept. 1906, Korkis
Ambrosen, Frida Eleonora, f. Holm, 21 sept. 1906, Nargö
Küün, Fernanda Alide, f. Kersman, 27 sept. 1906, Reval
Luks, Marta, f. Brandt, 27 sept. 1906, Nuckö
Nurme, Arnold, f. 27 sept. 1906, Nuckö
Tomberg, Herman, f. 28 sept. 1906, Nuckö
Mathiesen, Johannes Alfred, f. 29 sept. 1906, Nuckö

50 år

Felix Nyman, född den 1 juli 1916, Reval
Karl Johan Saarväli, född den 1 juli 1916, Reval
Rakel Grenfeldt, född Silfver den 7 juli 1916, Rickul/
Fusby, Finland
Meta Edita Hamberg, född Klippberg den 10 juli 1916,
Rickul
Katarina Rönberg, född Grundsten den 20 juli 1916,
Ormsö
Amanda Dans, född Pelmas den 21 juli 1916, Rickul
Helmi Slät, född Esko den 24 juli 1916, Dagö
Lydia Ahlberg, född Fagerlund den 31 juli 1916, Ormsö
Valdeko Kangro, född den 8 aug. 1916, Dorpat
Albertina Brunberg, född Dyrberg den 21 aug. 1916,
Rickul
Linda Ponder, född Hallman den 22 aug. 1916, Rågöarna
Kristina Lorentz, född Österman den 29 aug. 1916, Runö
Hjalmar Johannes Luther, född den 5 sept. 1916, Nargö
Arthur Peedu, född den 5 sept. 1916, Nuckö
Lydia Purre, född Parsman den 21 sept. 1916, Reval
Johannes Bombas, född den 29 sept. 1916, Nuckö
Hilda Lovisa Koppelman, född Stromback den 11 juli 1916,
Nuckö